

INF 3120

Utvikling av store programsystemer

”Software engineering”

Kursansvarlige:

Dag Sjøberg, Magne Jørgensen, Hans Gallis,
Bente Anda

Gruppe for ”Industriell Systemutvikling”

Plan første forelesning

- Motivasjon
- Kursopplegg
- Introduksjon til ”software engineering”/ industriell systemutvikling
- Kognitive prosesser
- Gruppedynamikk

Motivasjon

- Det utvikles og vedlikeholdes trolig programvare for mellom 10 og 40 milliarder kroner i året i Norge.
 - Ca. 75% av IT-prosjektene har overskridelser (2003)
 - I gjennomsnitt er kostnadsoverskridelsene på ca. 40%
 - En stor andel av prosjektene fullføres aldri – særlig er de svært store prosjektene utsatt for totalstopp eller langvarige forsinkelser.
 - » Eksempel på nyere mega-prosjekter med problemer:
 - SKARP (Skatte-etaten)
 - GOLF (Forsvaret)
 - Utviklingsmetode har stor påvirkning på kontrollen. Studier vi har gjennomført viste bla at (2003):
 - » Vannfallsmetode: 55% overskridelse
 - » Inkrementelle/iterative metoder: 24% overskridelse

Kursopplegg

- Hovedforelesere
 - Bente Anda, Gruppe for industriell systemutvikling, Ifi, Uio
 - Hans Gallis, Gruppe for industriell systemutvikling, Ifi, Uio
 - Magne Jørgensen, Gruppe for industriell systemutvikling, Ifi, Uio
 - Dag Sjøberg, Gruppe for industriell systemutvikling, Ifi, Uio
- Gjesteforelesere med spesialkompetanse:
 - Ray Welland (Kravhåndtering, OCL)
 - Jon Skandsen og Hans Christian Benestad (Systemutviklingsverktøy)
 - Stein Grimstad (XP, Testing) og Nils Christian Haugen (Testing)
 - Jan Øyvind Aagedal (Arkitektur)
- Foreleserne har lang industrierfaring (de aller fleste), forskningserfaring innen feltet (alle hovedforeleserne og flere av gjesteforeleserne), og har blitt valgt ut etter kriteriene: gode forberedelser, faglig kompetanse og presentasjonsevner.

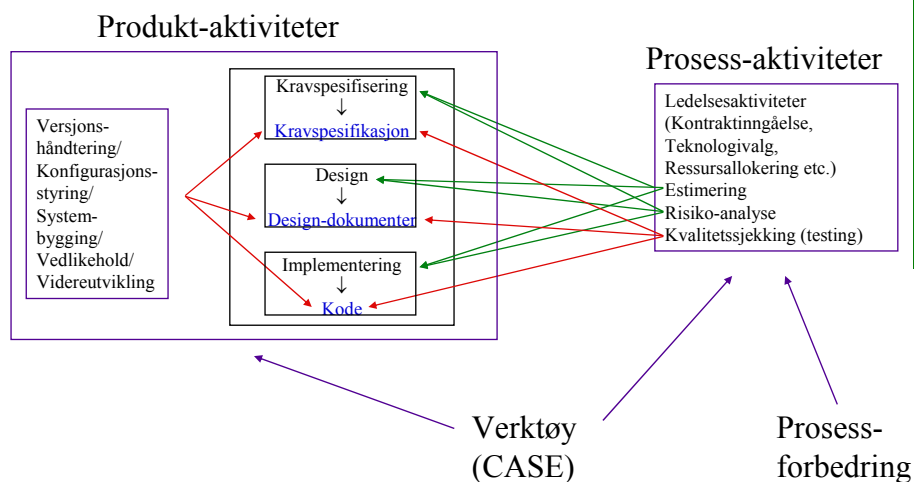

Kursopplegg

- ❑ Pensum
 - Ian Sommerville: *Software Engineering, 7th edition*, 2004. Addison-Wesley. NB: 7. utgave. Ikke kjøp 6th edition!.
 - Craig Larman: *Applying UML and Patterns. An Introduction to Object-Oriented Analysis and Design and the Unified Process, 2nd edition*, 2001. Prentice-Hall.
 - I tillegg er stoff som presenteres på lysark (foiler) og annet som er angitt under "Litteratur" på forelesningsplanen pensum.
 - **Tips:** Fokuser pensumlesingen på de samme deler som forelesernes presentasjoner. (Hand-outs av lysarkene vil stort sett bli delt ut på forelesningene.)
- ❑ Obligatorisk prosjektoppgave
- ❑ INF3120-festen (med informasjon om "veien videre" mot mastergrad)
- ❑ **Eksamenstips:** Eksamen vil vektlegge stoff og framstillinger fra lysarkene, samt læring fra prosjektoppgaven.

Pensum-oversikt

Temaer

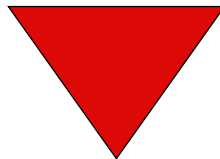
- Utviklingsmodeller
- Prosjektplanlegging og styring
- Estimering
- Kravspesifikasjon
- Design
- Konfigurasjonsstyring og systembygging
- Testing
- Systemutviklingsverktøy
- Gjenbruk
- Arkitektur
- Agile software development / "Extreme programming"
- Vedlikehold
- Kvalitetssikring og prosessforbedring
- Erfaringer fra industrien

Pedagogisk prinsipp i INF3120

LÆRE

BRUKE

EVALUERE

Hva er industriell systemutvikling?

- Industriell systemutvikling (software engineering) baserer seg på ingeniørprinsipper (“systematiske metoder”) med fokus på:
 - planlegging og forutsigbarhet (vs. “ta den tiden som trengs”)
 - strukturering og normering (vs. “gjør som du vil bare produktet blir bra”)
 - kvalitetssikring (vs. “produktegenskaper som varierer mye fra gang til gang”)
 - rasjonelle valg (vs. “magefølelse”)
 - systematisk læring (vs. læring skjer av seg selv)

Hva omhandler industriell systemutvikling?

- Software engineering omhandler teorier, metoder og verktøy for spesifikasjon, design, konstruksjon og vedlikehold av store (og litt mindre ☺) programvaresystemer

På hvilke måter støtter industriell systemutvikling systemutviklingsprosjekter?

- ❑ Industriell systemutvikling skal gi støtte til utviklingsprosjekter bla ved å:
 - gi strukturer som “automatiserer” deler av prosessen (f eks oppsplitting i delproblemer)
 - gi strukturer som letter samarbeid (f eks faseinndeling og kodestandarder)
 - gi strukturer som motvirker typiske “svakheter” hos mennesker (f eks at vi har lett for å gyve løs på problemløsningen før problemet er forstått)
 - gi strukturer som forenkler gjenbruk av erfaringer (f eks gjennom at alle bruker samme utviklingsmodell, kodestandard og mal for prosjektplan)

ØVELSE (HVORFOR INF3120?)

- ❑ Du skal diskutere nytten av IN3120 med en student som vurderer å ta kurset.
- ❑ Hva er de beste argumentene for å overbevise han/hun om å ta kurset?
- ❑ Hva er de beste argumentene mot å ta kurset?

Det utvidede syn på systemutvikling

- Systemutvikling er en endringsprosess
- Endringene omfatter både mennesker og IT
- Må sees som bedriftspolitik, ikke uvedkommende teknologi
- Systemutviklingen er aldri "verdinøytral"

Systemutviklingens rammebetingelser

- Behov
- Lover og avtaler
- Teknologi
- Økonomi
- Kompetanse
- Etikk
- Kompatibilitet med fortid, nåtid og framtid

Profesjonelt ansvar

- ❑ Som systemutviklere skal dere ikke bare fokusere på tekniske spørsmål. Dere har også etisk, sosialt og profesjonelt ansvar
- ❑ Ikke alltid enkelt å avgjøre hva som er riktig og galt i mange spørsmål

Etiske forhold

- ❑ Hva skal systemene brukes/bidra til? (Overvåking av de ansatte uten at de vet det)
- ❑ Kunnskap om systemet (Programvaren vil slutte å fungere ved årsskiftet, men det vet ikke kunden.)
- ❑ Konfidensialitet (Databasen inneholder sensitiv informasjon om naboer/bekjente/venner.)
- ❑ Opphavsrettigheter (Bruk av programvare og komponenter utviklet av andre – uten kompensasjon)
- ❑ Kompetanse (Deling av kunnskap – kan gjøre egen kompetanse mindre verdifull)
- ❑ Misbruk av datamaskiner (Bruk av arbeidsgivers utstyr til privat bruk.)

Kognitive prosesser

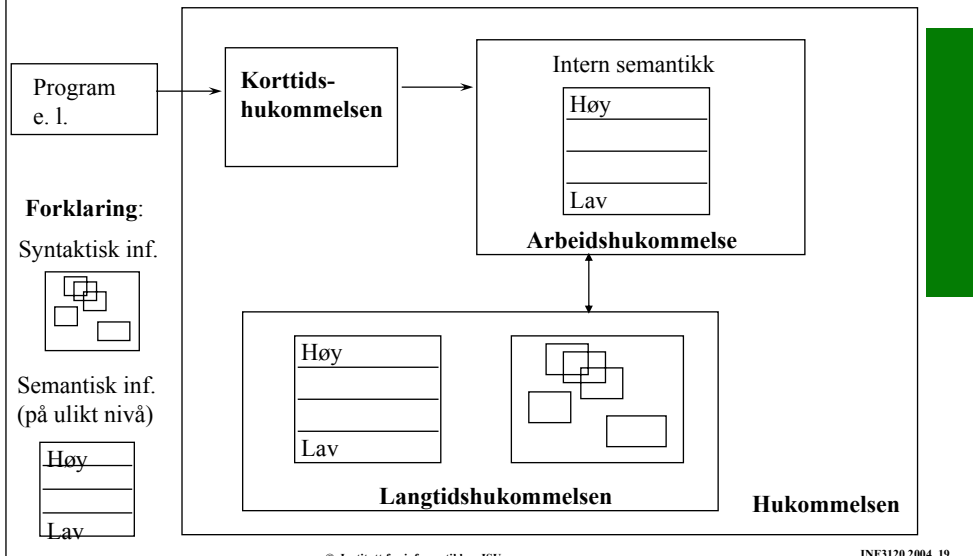
Litt oppvarming: Hva skiller “ekspert” fra “novise”?

Er en “Stormester” i sjakk bedre enn en amatør mhp:

- antall mulige trekk de analyserer per minutt?
- antall trekk “forover” (dvs dybden i HVIS-SÅ-analysen) vurdert per minutt?
- bedre korttidshukommelse?
- søkestrategi (“search heuristic”)?
- utsiling av dårlige trekk
- huske “tilfeldig” oppsatte brikker på et brett
- bedre prosesseringsevne (antall bit/sekund i “bevisstheten”/”arbeidshukommelsen”)?
- se større enheter av gangen, f eks ikke vurdere en og en brikkes posisjon men flere brikkers posisjoner på en gang.

Modell for programforståelse (Schneiderman)

Konsekvenser...

- **Modellen fjerner noe av mystikken rundt eksperters (f eks innen systemutvikling) overlegenhet.**
 - Ekspertene er ikke nødvendigvis mer intelligente, har bedre hukommelse, eller observerer mer ... de er grunnet lang erfaring bedre i å se (og å gruppere i) større sammenhenger (høyere semantisk nivå på "chunk"-ene).
 - Forståelse kan ses på som en prosess hvor informasjon siles og slås sammen til større håndterbare enheter, som den begrensede arbeidshukommelsen vår kan håndtere.
 - Jo større enheter (chunks) som håndteres jo mer data kan analyseres på likt.

Konsekvenser ...

- **Kompleksitet (f eks til programvare) bestemmes ihht teorien av hvor lett høy-nivå semantisk informasjon kan settes sammen fra lav-nivås semantisk informasjon.**
 - Eks, modularisering og objektorientert programmerings suksess kan forklares ut fra denne chunking-teorien. Teorien medfører bla at modularisering kun bidrar til forståbarheten dersom den letter sammensettingen av lavere-nivås semantisk informasjon, dvs det er ikke modulariseringen (eller objektifiseringen) i seg selv som hjelper.
- **Gir perspektiv mhp (de ofte overflatiske) diskusjonene om kompleksitet, objektorientering vs. funksjonsorientert**

Flere konsekvenser ...

- **Alle systemutviklingsmodeller gir strukturer for rekkefølge på aktiviteter. Modeller er ment å sikre at en hensiktsmessig rekkefølge på systemutviklingen gjennomføres.**
- **Systemutviklingsprosessen blir mer oversiktlig gjennom oppdeling i del-problemer (faser, aktiviteter, prosess-steg), mao støtte av en nokså universell problemløsningsstrategi. Det kan være problemer dersom oppdelingen ikke er naturlig, f eks dersom det er unaturlig å håndtere “hva” og “hvordan” som to ulike del-problemer.**
- **Noen systemutviklingsmodeller (inkrementelle) gir strukturer for leveranseoppdeling. Dette er gunstig for problemløsningen dersom del-problemene har svært ulik kompleksitet eller at leveransetidspunktet bør være ulike. Mao, matcher en naturlig problemløsningsstrategi for visse type problemer.**
- **Noen systemutviklingsmodeller gir strukturer for problemforståelse gjennom utprøving (f eks evolusjonær systemutvikling). Dette er naturlig problemløsningsstrategi for problemer der forståelsen mhp når problemet er løst (behovet er dekket) må antas å være ufullstendig.**

Gruppedynamikk

Maslows behovshierarki

Individbehov ihht Maslows behovshierarki:

- ❑ Fysiologisk: Lønn, honorarer, fysisk trygt og tiltalende arbeidsmiljø
- ❑ Trygghet: Pensjoner og bedriftshelsetjenester, fast ansettelse, karrieremuligheter innen organisasjonen
- ❑ Sosialt: Arbeidsoppgaver som tillater kontakt med kolleger, kulturelle/sosiale/sportslige aktiviteter, firmafester
- ❑ Ego: Utfoldelse/autonomi/ansvar/personlig kontroll, fremming av personlig identitet, respons og anerkjennelse for gode prestasjoner (f eks forfremmelse, bonus, etc.)
- ❑ Selvrealisering: Oppmuntring til å vise totalt engasjement (se helheten i virksomhetene m.m.), meningsfullhet (meningen med livet)

Gruppens utvikling

Fem typiske stadier:

- ❑ **oppstart («forming»)**
 - tilbakeholdenhet, unngå å «miste ansikt», i starten på å bli kjent med hverandre
 - fokus på ens egne følelser og behov
- ❑ **konflikt («storming»)**
 - oppdagelse av ulike forventninger, ulike arbeidsmåter, misforståelser
 - fokus på en selv i gruppen
- ❑ **konvergering («norming»)**
 - gruppefølelse, teamdannelse, «vi-holdning»
 - fokus på gruppen (vi-følelsen)

Gruppens utvikling

- ❑ **produksjon («performing»)**
 - fokus på produksjon og måloppnåelse (mange grupper når aldri hit)
- ❑ **opløsning («adjourning»)**
 - kan være full av frustrasjoner (spesielt dersom «høy-kohesive» grupper oppløses)

Kommentarer til «Storming»

- ❑ lavt konfliktnivå i gruppen ofte et signal på lite involvering
- ❑ konflikter ofte nyttige for å få samhold (dersom konflikter håndteres fornuftig og ikke eskalerer voldsomt)
- ❑ «The threshold theory of conflict»

Hva så (eksempler)

- ❑ Del kunnskap under “forming”. Dette er bla viktig for å skape tillit ved selv å vise tillit.
- ❑ Fokuser på struktur under “storming”, ikke så mye på problemløsning.
- ❑ Ta hensyn til ”kultur” under normeringsfasen.

Hvorfor påvirker andres tilstedeværelse oss?

- 1) **“Mere presence”**: Publikum eller paralleloppgaver gir økt aktivering/stimulering. Dette øker de dominante responsene, på bekostning av de ikke-dominante responsene. (PS: Dette har man funnet gjelder også for dyr (Zajonc, Heingartner & Herman, 1969))
- 2) **“Evaluation apprehension”**: Når andre er tilstede blir vi evaluert (eller tror at vi blir det) - dvs vi kan vente oss **“belønning”** eller **“straff”** (miste ansikt) alt etter som hvordan vi opptrer. F eks, feil er en kilde til å miste ansikt og vi vil derfor arbeide langsommere enn om vi hadde vært isolert for å unngå å gjøre feil - dersom det er lett å gjøre feil (kompleks oppgave) (Sanders, 1984)
- 3) **“Distraction”**: Overfor et publikum blir vi mer **“selvbevisste”** (fokusert på hvordan vi opptrer etc) og fokuserer på hvordan publikum reagerer. For komplekse oppgaver vil økningen i **“drive”** pga publikum være mindre enn handicappet ved å bli distraheret mhp oppgavefokusering (Baron 1986).

Noen observasjoner om arbeid i grupper

- 1) Publikum medfører at dominante responser vil øke, og ikke-dominante responser minke. (Cohen 1980) (Dvs, mindre refleksjoner og mer instinkt!!)
- 2) Arbeid sammen med andre gir distraksjoner, f eks ved at viktige sider ved oppgaven blir glemt (sammenlignet med isolert oppgaveløsning) - (Sanders, Baron & Moore, 1978). Men, ved svært enkle oppgaver øker ytelsen under distraksjoner. (Baron 1986)
- 3) Publikum med svært høye forventninger kan (selv ved enkle oppgaver) være et hinder mer enn en hjelp!! (Baumeister, Hamilton & Tice, 1985)
- 4) Zajonc (1965) gir følgende råd: Vanskelig stoff læres best alene (og ikke i grupper), øvelse i presentasjon og repetisjon er derimot godt egnet til grupper.

Andre observasjoner om arbeid i grupper

- 5) Kvinner gjør det gjennomgående best på oppgaver der et høyt sosialt aktivitetsnivå var nødvendig, og menn på oppgaver der fokus på oppgaveløsningen er nødvendig (Wood 1987).
- 6) Gruppe-diskusjoner som foregår elektronisk medfører en "likestilling" i forhold til "in personae"-møter, hvor høy-status deltakere får mer tid/oppmerksomhet og bruker mer av tale-tiden.

Virkemidler for å unngå ytelsesreduksjoner i grupper

1. Identifiserbarhet og evaluering av den enkeltes bidrag
2. Gi de enkelte interessante, engasjerende og utfordrende oppgaver
3. Skap en tillitt til at andre gir sin maks-ytelse
4. Klargjør personlig ansvar (og myndighet) - om mulig relatert til påvirkning av sluttproduktet
5. Vurder om type oppgave som skal løses passer for arbeid i gruppe (eller om den f eks bør tildeles en person alene). F eks kan statusmøter, der det er lite interaksjon mellom deltakerne på statusmøte, ofte gjøres mer effektivt enn at alle sitter og hører på alles problemer.

Grupper som avgjørelsestakere

- 1. Gode indikasjoner på grupper som bruker tid på diskusjon mhp avgjørelsesprosessen gjør bedre avgjørelser. (De fleste grupper (møter) bruker svært liten eller ingen tid på å avklare/diskutere avgjørelsesprosessen.)**
- 2. Stort sett skjer en polarisering av meninger i grupper!! (Myers & Lamm 1976) (og da oftest mot det risikobetonte, pga at grupper pulveriserer ansvar, høy-risiko mennesker har større innflytelse på gruppas avgjørelse, høy-risiko blir ufarliggjort ved å diskutere det og (kanskje mest) risiko-taking er forbundet med positive verdier)**
- 3. Grupper kan føre til "gruppetenkning", dvs en mangel på reell diskusjon av alternativer og en sterk motivasjon mhp å være enige og lojale.**

Obligatorisk oppgave

- Generelt om prosjektarbeidet:
 - 4-5 personer på hver gruppe (inndeling basert på svar gitt i spørreskjema)
 - Gruppelærerne er kunde (oppdragsgiver) – prosjektgruppene er leverandører
 - Fire leveranser (godkjent/ikke godkjent)
 - » Forholdsvis store leveranser → må planlegges godt!
 - » Hvorfor ikke karakterer?
 - 25% av oppgavene på eksamen vil være relatert til erfaringer i det obligatoriske prosjektarbeidet
 - Systemet man skal jobbe med er det samme som i 2003, men funksjonaliteten man skal utvikle/endre er ikke den samme (derfor ingen vits i å kopiere tidligere prosjektgruppers oblig!).
 - Det skal være lærerikt, utfordrende, krevende og GØY ☺
 - » NB! 10 studiepoeng ≈ 12,5 timer arbeid pr uke!

Obligatorisk oppgave

- Læringsmål
 - Ferdigheter og evalueringskompetanse innen:
 1. Prosjektplanlegging og –gjennomføring
 2. Beskrivelse av krav v.h.a. UML Use Cases
 3. Utarbeidelse og gjennomgang av objekt-orientert design
 4. Generelle prinsipper for "Software Engineering" (se temaer på foil 7)
 5. Bruk av et CASE verktøy (Computer Aided Software Engineering): Telelogic Tau UML
 6. Kodegenerering og "reverse engineering"

Obligatorisk oppgave

- Hovedvekten av prosjektarbeidet vil gjennomføres siste halvdel av semesteret (etter at de fleste forelesningene er ferdig).
- Retningslinjene og innleveringsfristene legges ut på kursets hjemmeside.
- Gruppelærerne har fått instruksjoner om at innleveringer skal oppfylle "**SKAL-kravene**" i retningslinjene for å bli godkjent.
Les retningslinjene nøye!
 - F.eks.: Ikke legg vekt på GUI
- Gruppelærerne vil gi mer detaljert informasjon angående prosjektarbeidet.
- **Tips:** *Bruk de første ukene til å fokusere på pensum, samt tilordne deg en generell oversikt over prosjektoppgaven (hva som forventes og hva som skal gjøres).*

Tilbakemeldinger fra fjorårets studenter

- ❑ “Interessant. Knyttet mot reelle jobbsituasjoner”
- ❑ “Kjedelig. Alt for mye fokus på prosjektet”
- ❑ “... Mye luft kanskje, og som det ble sagt fikk man sikkert mer ut av kurset om man hadde litt arbeidserfaring”
- ❑ “Virker kanskje litt unødvendig å lære å bli prosjektleder før man har deltatt noe særlig i prosjekt selv, men har jo lært litt i hvertfall da. ...”
- ❑ “Altfor mye pensum og tørr svada”
- ❑ “Det er et veldig nyttig kurs, hvor man får et godt perspektiv på systemutvikling.”
- ❑ “Kjempekurs :) Det er gjort en kjempejobb med spennende gjesteforelesere. Flinke og kunnskapsrike forelesere”